

IVADAS

Tęstinio leidinio „Lietuvos sakralinė dailė“ II tomo „Šiaulių vyskupija“ pirmosios dalies „Joniškio dekanatas“ antroje knygoje „Juodeikiai–Rudiškiai“ toliau publikuojamas Joniškio dekanato bažnyčių ir koplyčių architektūros ir dailės paveldas. Pirmoji šiam dekanatui skirta knyga aprėpė Joniškio ir Gasčiūnų bažnyčių bei Balkaičių, Ivoškių, Jakiškių, Jauneikių koplyčių kultūrinį ir meninį palikimą. Antroje knygoje pristatoma Juodeikių, Kriukų ir Rudiškių bažnyčių, taip pat Jurdaičių, Kalnelio, Kurmaičių, Mergiūnų, Milvydžių ir Pošupių koplyčių istorija, architektūra, altoriai, kita įranga, paveikslai, skulptūros, liturginiai indai, rūbai, procesijų atributai, varpai ir bažnytiniai reikmenys, taip pat šiose parapijose ir koplyčių aplinkoje esantys memorialiniai paminklai.

Kaip ir kitose „Lietuvos sakralinės dailės“ knygoose, daug dėmesio skiriama parapijų, bažnyčių ir koplyčių istorijai, nuosekliai aptariama pastatų ir ansamblių architektūra. Tai reikšmingos leidinio dalys, papildančios Lietuvos katalikų bažnyčios ir sakralinės architektūros istoriją, o pagrindiniam knygos objektui – sakralinės dailės kūriniams ir meniniams dirbiniams – suteikiančios daugialypį kontekstą. Vienos šventovės dailės objektai rikuojami pagal rūšį ir sukūrimo laiką, o medžiaga apie juos pateikiama katalogo principu įvairios apimties tektais. Į leidinį įtraukti visi bažnyčiose ir koplyčiose ekspedicijų metu aptikti meninė, istorinė, tipologinė ar kitokia vertė turintys dailės ir meninės amatininkystės kūriniai. O iš kapinėse ir kaimuose esančių memorialinių paminklų atrinkti istoriniu, meniniu, tipologiniu požiūriu svarbesni ir žinių apie jų kūrėjus teikiantys objektai. Prie kai kurių straipsnių pridėtos kūrinių autorių ir asmenų, susijusių su aptariamais objektais, biogramos, daugelis jų parengtos pirmą kartą. Bažnyčių istoriją papildė jos administravusių dvasininkų sąrašai. Knygoje pateikiami 186 straipsniai ir 505 iliustracijos (kūrinių, jų fragmentų nuotraukos, bažnyčių planai, projektai). Leidinį užbaigia panaudotų archyvinų šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba, asmenų ir vietovardžių rodyklės.

Meninio paveldo ansamblišku išsiskiria XIX a. įsteigta Rudiškių Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia. Ji perstatyta iš XVIII a. šioje vietoje iškilusios koplyčios ir yra išsaugojusi senosios architektūros bruožų. Savitos tribokštės medinės bažnyčios vidaus įranga, baldai, dailės kūriniai, liturginiai ir procesijų reikmenys atspindi XIX a. Lietuvos ir Latvijos amatininkų, dailininkų ir vietos meistrų kūrybą. Stiliasu vientisumu pasižymi 1838–1871 m. suformuotas penkių neobarokinių altorių ansamblis. Su juo dera to paties laikotarpio giedotojų ložės, suolai, sakykla, klausyklos, procesijų altorėliai ir netgi XIX a. Vilniaus auksakalių darbo indai, profesionalių, taip pat liaudies dailininkų sukurti paveikslai ir skulptūros.

Juodeikių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia įkurta beveik šimtmečiu vėliau, tad jos architektūra ir dailės paveldas atspindi XX a. I p. sakralinio meno procesus. Šioje

bažnyčioje 1957–1960 m. kunigavo iš tremties grįžęs Mykolas Dobrovolskis (tėvas Stanislovas OFM Cap), palikęs parapijoje gražų atminimą. Šventovėje saugomi ir keli senesni kūriniai, vertingiausias jų – savitos ikonografinės atmainos Nukryžiuotojo skulptūra.

Knygoje atskleistas liūdnas Kriukų Šv. Lauryno bažnyčios meninio paveldo likimas. XVIII a. įkurtoje, XIX bei XX a. pertvarkytoje medinėje Kriukų bažnyčioje ir jos šventoriuje buvo daug dailės kūrinių, tačiau 1993 m. audra sugriovė senąją pastatą, naujasis liko nepastatytas, dalis dailės vertybių buvo išblaškytos ar pradin-go. Kriukuose nebėra leidinyje aptariamų šv. Petro ir šv. Pauliaus statulų ir unikalių Kryžiaus kelio skulptūrinių grupių. Tačiau buvusioje klebonijoje įrengtoje dabartinėje bažnyčioje saugomas senas parapijos pamaldumo tradicijas atspindintis barokinis Šv. Šeimos paveikslas, XIX a. liaudies meistro išdrožta Jėzaus prie stulpo skulptūra, išliko kitų brangintųjų dailės kūrinių.

Knygoje pristatomos Jonišio dekanato koplyčios sovietmečiu buvo uždarytos, jų pastatai tuo laikotarpiu gerokai nukentėjo, o meninis inventorių buvo išblaškytas. Dabar visos koplyčios yra atnaujintos ir veikiančios, iš muziejų susigrąžinta jų daiktų.

Nuo XVII a. šaltiniuose minima Jonišio parapijos Kalnelio kapinių koplyčia turėjo išskirtinį statusą, tad XVIII a. pab. iškilęs jos pastatas panašus į nedidelę bažnyčią. Iš Kalnelio šventovės dailės inventoriaus pažymėtini XVIII–XIX a. reikmenys, Vilniuje 1729 m. nulietas varpas ir aptaisais papuoštas privačiam pamaldumui skirtas nedidelis šv. Jono Nepomuko atvaizdas. Kitos dvi XVIII a. įkurtos koplyčios – XX a. perstatyta Pošupių ir neseniai restauruota Kurmaičių – atspindi krašto medinės sakralinės architektūros tradicijas. Čia išliko senieji mediniai altoriai ir kiti įrangos elementai, reikmenys, o Pošupių koplyčioje – ir paveikslai. Mūrinė Milvydžių koplyčia iš kitų Jonišio parapijos kapinių šventovių išsiskiria paprasta, bet profesionalia raudonų plytų neogotikos stiliaus architektūra. Jos viduje – autentiškas neobarokinis altorius, sakykla-klausykla, baliustrados. 1923 m. vietos ūkininko lėšomis ir pastangomis statyta Mergiūnų Šv. Izidoriaus koplyčia – istoriniu ir stiliaus požiūriu įdomus vėlyvos liaudiškosios sakralinės architektūros paminklas.

Numatyta išleisti ir trečiąją Jonišio dekanatui skirtą knygą, kurioje bus aptariama Senosios ir Naujosios Žagarės bažnyčių, Raktuvės koplyčios, taip pat Skaistgirio ir Žukančių bažnyčių istorija, architektūra ir dailė.

Knygos rengėjai